

## LA FESTA EVASIÓ I EXPRESSIÓ

Neus Marroig

**RESUM:** La següent ponència va acompanyada de fragments del documental A la lluita sollerics! realitzat per Laura Marte i Neus Marroig, a partir de la celebració de la Festa del Firó.

Des de el primer moment en que es va plantejar la pel·lícula es va tenir en compte que el que es volia contar anava més lluny que la pròpia narració històrica dels fets que succeïren el 1561 i l'enregistrament dels fets parateatral i folklòrics que es representen actualment en la festa. Com bé ja implica el concepte documental, cinematogràficament parlant, un dels nostres principals objectius era poder treballar una festa des de la seva vessant més expressiva, tal vegada sociològica i simbòlica. La festa entesa des del punt de vista d'una societat que reviu una tradició a finals dels anys 90 i actualment, principis del segle XXI.

Per tant el documental, a diferència del que hagués pogut ésser un reportatge, deixa clara una mirada de la festa, una mirada que desvetlla les inquietuds, els sentiments i les necessitats de contar de les autores, davant d'un fet tan característic i rellevant per al poble de Sóller

### **Introducció: la festa del Firó de Sóller.**

Es un dilluns de primavera, a principis del mes de maig. Quasi tot ja està preparat, ens aixecam ben prest el matí, disposats a celebrar la festa del Firó, que commemora la victòria dels sollerics enfront a l'atac que sofriren per part de tropes pirates que es disposaven a saquejar la vila. Hem esperat impacients aquest dia, deixant a punt les robes, els menjars i les begudes, esperam que tot surti perfecte, o així almenys ho hem preparat, estam nerviosos.

Ens reunim amb els nostres amics i família, sortim al carrer, ens vestim amb els vestits propis de la celebració, sabem quin és el nostre paper durant el dia i podem dir que pràcticament sabem com acabarà la festa... no hi ha lloc per a la incertesa i l'angoixa d'allò inesperat. La música, la gastronomia, la indumentària... fan possible que el ritus es desenvolupi amb total plenitud. Però no estam davant qualsevol celebració festiva. La festa del Firó té un component molt important que es la batalla. Aquests enfrontaments expresen el seu vessant més cru i mortífer en forma de guerres, moments d'exacerbació armada dels conflictes socials, en els quals la conquesta, la destrucció i la mort es converteixen en protagonistes. Però també hi ha altres guerres, altres lluites que, com demostren moltes celebracions lúdiques com és es Firó estan orientades a desplegar energies de fraternització que esdevenen vincles socials.

L'organització desinteressada per part dels col·lectius de pageses, de pagesos i de moros, ha fet que un altra any és pugui celebrar i, evolucioni la Festa del Firó. Aquest sistema d'organització des de, i per el poble té com a resultat un participació elevada i una implicació més sincera i responsable dels qui participen en la festa.

### Significat de festa.

<sup>1</sup>La festa és de naturalesa complexa, extraordinària i paradoxal: consisteix en un fet social total, que aglutina en el seu sinus i resumeix les més diverses arts i formes d'expressió. És defineix en relació dialèctica amb la vida quotidiana, romp amb el temps de feina i submergeix als participants en un ambient que propicia i intensifica interaccions emotives; cultiva la paradoxa en mesclar en una síntesis, no exenta de tensió, el ritual i el joc, la cerimònia i la diversió, el respecte a la tradició i la espontaneïtat, allò espiritual i corporal, allò íntim i públic.

Els forjadors de la societat moderna industrial i capitalista guiats per l'ètica del treball com a vocació i per la maximització del guany van considerar que les celebracions com es feien antigament, que generaven una experiència de comunitat, distreien de la feina i constituïen un trastorn intolerable en el venturós camí del progrés.

Vivim en una societat que cada vegada més, ens informatitza, ens aïlla de la participació social i ens torna individuals. Però a la vegada som conscients que a principis d'aquest s. XXI, en els pobles i ciutats mediterrànies, hem pogut tornar a sentir parlar i a ésser partíceps d'una recuperació de les festes populars als carrers, algunes reneixen amb més força d'altres són difícils de mantenir.

I es així que es Firó de Sóller gaudeix actualment d'una molt bona salut; una necessitat viva d'expressió i experiència al carrer, creadora de màgia i de ritus que es resigna a residir en la privacitat.

Durant molts anys el Firó semblava caure en l'oblit, i definitivament en la desaparició, però a finals dels anys 90 els sollerics ens sumarem en aquesta renovació i rescat de les festes populars i tradicionals que reclamava l'evolució de la nostra societat. Una recuperació ràpida i que reneixia amb molta força, que demanava una participació total i íntegra al poble.

Les col·laboracions no es limiten a la simple participació puntual sinó que demanen una implicació responsable, catàrtica i autèntica amb la commemoració i celebració de la festa.

### Festa i identitat.

*Qui perd els orígens perd la identitat<sup>2</sup>*

La festa entesa des d'avui, és una recerca d'identitat dins d'una societat fragmentada, molt diversa i desubicada, on les persones resideixen en l'anonimat mantenen reservat qui son, que pensen, que senten o que volen; per tant la festa és una recerca del sentiment de pertànyer a algun lloc, de tenir unes arrels i una memòria.

Una identitat és quelcom que és comparteix, però que es comparteix en exclusiva, i per tant es defineix enfront d'altres identitats. La cultura, el paisatge, la història, els símbols compartits, la llengua, etc., són els elements

1 ARIÑO, A., *Fiesta y ritual. Dos conceptos básicos.*

2 DELGADO, M. *Entrevista Diari Avui.* 05/03/98.

que fan possible la construcció de la identitat en primer cas col·lectiva, però també individual.

La festa ens serveix per contar la nostra història, la història de les societats més que la historiografia oficial, i mostrar la nostra identitat col·lectiva així com la continuïtat de mostrar i contar una cultura que interpreta l'estructura de grup.

Les representacions parateatrals, les processions, les catarsis, els rituals, parlen de la història del poble, no solament des de un punt de vista historiogràfic sinó des del sistema de valors. Es mostra en quin moment el grup ha vençut els seus enemics i com ha resistit quan es posava en perill la seva mateixa existència. El repensament de l'individu com a membre d'aquest grup l'ajuda a re situar-se en aquest patrimoni.

No podem oblidar ni estancar tota la nostra identitat respecte a una recerca de les nostres arrels sense tenir en compte el moment en que vivim, les influències de la contemporaneïtat ens condicionen en la lectura i en la interpretació dels valors culturals tradicionals.

<sup>3</sup>*És tan important la identitat que, en cas que no en tinguem, fem esforços extrems per inventar-nos-la. La identitat no és natural, sinó social, cultural, històrica; no pot ser altra cosa que inventada i construïda.*

Això sí, aquest renéixer de la festa popular necessita tornar-se a llegir; en molts de casos es perd el significat originari.

### **L'ús de l'espai públic.**

Es en poques ocasions que feim ús de l'espai públic, com en el dia des Firó i ja sa Fira, de manera tan intensa i profitosa durant tot l'any. El dia del Firó des del migdia ocupam el carrer, la plaça, la platja... es el moment de rehumanitzar els carrers de produir esdeveniments sense espectadors en el que tots podem ésser actors. L'espai públic passa a ésser l'escenari involuntari de l'esdeveniment. Ens apropiam de l'espai públic per convertir-lo en el suport d'una expressivitat compartida. És el protagonista i l'escenari respectivament de la dimensió més inestable, més viva i més creativa de la societat, a més d'ésser l'espai on es concreten les formes més efímeres però també més enèrgiques de convivència i cooperació humanes. Gràcies als esdeveniments que es celebren en aquest espai, es converteix en contenidor del patrimoni immaterial de la comunitat i esdevé lloc identitari i memorable. El carrer ens situa a tots de manera igualitària en la participació d'una cultura, així es desenvolupa una nova manera d'entendre i participar en un espai que és de tots.

### **Els participants/ els espectadors.**

I és que és molt important el fet d'escollir el paper per a representar el dia de la batalla. No existeixen actors ni espectadors, en la festa cadascú repre-

3 DELGADO, M. *Entrevista Diari Avui*. 05/03/98.

senta el seu propi paper. Podem ésser moros, pagesos, pageses, bandolers... els bons, els dolents... El fet d'escollir entre un bàndol i un altra ens condiciona en la manera d'actuar i ens atorga unes característiques i valors determinants.

Els moros demostren tenir el paper més transgressor, els dolents, van a raptar a les pageses, a saquejar la vila i arrassar amb tot allò que sel's passa pel davant. Són personatges salvatges i molt poderosos sense res a perdre més que la seva vida, venen del mar procedents de la terra desconeguda, ens produeixen exotisme i són els únics capaços de transformar la resta de personatges.

Els pagesos, lluiten per conservar la seva identitat, el seu honor, i els seus béns. Es situen en la seva terra, defensen el seu territori i la seva supervivència.

Les pageses, els únics personatges femenins, demostren físicament pertànyer a una terra, i per tant com els pagesos defensar-la, però moltes vegades amb temptacions de descobrir nous terrenys que les deixin somiar un poc més.

En la representació d'aquests papers hi té molt a veure un caràcter sexual. Els personatges en molts de casos mostren una societat, on poc temps abans tot era pudor i contenció, desvergonyida i alliberada per uns moments.

### **La festa és llibertat. Autoimposició de les normes.**

*La creació del caos primordial<sup>4</sup> regenera a la societat i crea en ella un mecanisme de vàlvula d'escapada.*

Deim que en aquest dia "tot està permès", rompem la norma quotidiana, transformam un dia de feina en festa i som capaços d'entendre que els demás actuïn en segons quines situacions; i és que en el moment en que s'entra en la festa s'han d'acceptar els rols les actuacions i els comportaments.

La festa respira llibertat i transgressió, tothom té el seu paper i normes de comportament però dins uns paràmetres i límits, amples, que permeten actuar de manera que en els dies comuns de la setmana no s'entendria. En essència és una acció simbòlica-ritual, que té, com la metàfora, la extraordinària capacitat d'evocar y afirmar una realitat inaccessible a la descripció directa; una realitat que només pot enunciar-se gràcies al joc dels ritus i dels símbols i la transgressió de les significacions corrents del nostre llenguatge i del nostre comportament.

L'autoimposició de les normes és el resultat de la capacitat social d'organització i treball previ a la celebració de la festa i la permisivitat substitueix a les normes socials. La festa es un dret social que permet a la comunitat adaptar-se i acceptar unes normes que han estat socialment imposades i que aconsegueixen establir una dinàmica de cooperació i de convivència. La celebració festiva irromp en la vida social, no com a sorpresa sinó com activitat esperada, desitjada i organitzada i en la qual s'ha posat un límit espacial i temporal...

4 OLIVARES, R. *Después del Ruido*. Revista, Éxit n.5. Esto es una fiesta. Pàg. 12, 2002.

Així que, podem dir que la festa no es “transgressora del tot”, perquè consisteix en “altres” normes i conceptes, amb un “altre tipus” de normes ja que, com hem dit, es troba socialment acceptada i compartida. La transgressió és limitada i prescrita i es troba organitzada en la finalitat de respondre als requeriments del sistema. La festa es troba subordinada al treball com un complement seu, es una necessitat la transgressió fugaç de les rutines, prohibicions i interdictes, que si no fos així explotaria; de totes formes es pot definir com l'obertura a un ordre diferent.

El canvi de vestit, d'hàbits, l'alcohol... fan que aquesta transgressió i alliberaments d'expressió resultin més fàcils. El negre de la pintura que escampen els moros es transforma en un element cabdal de camuflatge i d'actuació.

### **El Ritus. El simulacre**

El ritus resideix en l'interior de qualsevol programa festiu per difuminat que aquest es trobi. El ritual es un sistema codificat de pràctiques que implica una certa relació amb “allò sagrat”.

Més que un ritus en la celebració des Firó el que el fa més característic es la representació del simulacre de la batalla que tengué lloc el 1561. Tot i que cada any trobam alguna sorpresa en la representació, els simulacres de les batalles i els rituals són pràcticament els mateixos cada any.

Però d'entre tot el simulacre es conserven alguns rituals que donen un caràcter molt simbòlic a la festa, potser el cant de la Balanguera amb ja tots els derrotats i vençuts al final de la festa o quasi al final n'és un dels més emotius. La retornada de la Mare de Déu de la Victòria a l'Hospital que ha acompanyat als solterics, l'Arenga del Capità Angelats, els canvis de bandera...

Però el retornar de la festa popular en els nostres dies ve acompanyat d'una pèrdua dels valors del ritual. Potser sí, es recuperen físicament i teatralment però els participants no experimenten el valor simbòlic i espiritual pel qual ha estat creat.

### **La memòria**

Sedució i el gaudir de la festa: l'esgotament

La festa ha acabat. Potser ja fa temps que la festa ha acabat, i només uns quants resistents s'empenyen en reviure allò que ja està mort. Alguns fins i tot s'atreveixen amb la darrera copa. És el moment de tornar a casa. La felicitat desenfrenada, els vestits, la beguda, les il·lusions... La festa ha acabat i tot torna a la normalitat, la rutina, el desig i l'espera de la propera festa. Com en la festa més alegre, després del riure, del menjar, de la beguda, del ball, després ve la ressaca, que ens deixa la boca, l'estómac i el cap buits i trists.

La festa ens deixa la sensació de pèrdua d'alguna cosa valuosa, un esgotament físic inexplicable, una gatera d'alegria, de renou... Algunes vegades deixa la frustració de tantes persones que aporten expectatives excessives. La festa es davant de tot memòria, ésser partíceps no és suficient, requereix el record i també el comentari de la difusió, de la narració. Necessita d'un

## I Jornades d'Estudis Locals

eco, la festa exigeix perviure en la memòria i només així es fa perdurable; o només així s'aconsegueix conèixer la seva essència multiforme.

Som dispositaris de dues herències una tradicional i històrica procedent dels nostres avantpassats i un altra procedent de la nostra època, de la contemporaneïtat del moment que ens ha tocat viure.

Per tant la festa del Firó és la conclusió d'aquests dos aspectes un més tradicional que retorna la mirada a un passat, i a una gesta que va revalorar el poble de Sóller i l'altre que condiona amb quins ulls miram aquell passat, és a dir quin es el punt de vista d'on partim per a reinterpretar els valors i per tant la festa.

